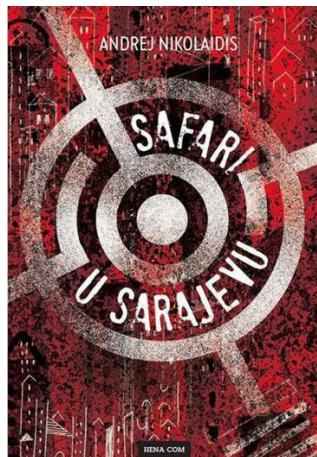

ULTIMATIVNI MORALISTA

(Andrej Nikolaidis: *Safari u Sarajevu*, Hena.com, Zagreb, 2026)

Postoji teza da književnost ne može da reaguje brzo na društveno-istorijske događaje te da, čak i kad to čini, neizbežno zauzima određenu stranu, odnosno gubi objektivnost. Iako je to u mnogim slučajevima tačno, roman *Safari u Sarajevu* Andreja Nikolaidisa bavi se elementarnim ljudskim vrednostima koje ne bi smele biti dovedene u pitanje. Uostalom, činjenica je da se, tokom opsade Sarajeva koju su vršile vojne i policijske snage Republike Srpske, uz tehničku, moralnu, finansijsku i ko zna još kakvu pomoć tadašnjeg režima u Srbiji, organizovao tzv. safari gde su mnogi dolazili da ispucaju pokoji rafal, ili nešto mnogo preciznije i samim tim smrtonosnije, na grad i njegove građane. To je lako dokazivo snimcima ruskog pisca Edvarda Limonova. Međutim, još 1992. godine italijanske novine

Corriere della Sera pomenule su mogućnost da italijanski ekstremisti odlaze na položaje oko Sarajeva, na Jevrejsko groblje, i kao snajperisti pucaju na stanovnike grada. Ova „praksa” pominjana je i u Hagu na suđenju generalu Dragomiru Miloševiću, ali pojačanu medijsku i pažnju istražnih organa dobija nakon premijere dokumentarnog filma *Sarajevo safari* slovenačkog reditelja Mirana Župančiča prikazanog u septembru 2022. godine. Nakon toga, italijansko pravosuđe otvara istragu 2025. godine, a postoji inicijativa da se slična istraga otvori i u Belgiji, ipak rezultati još nisu poznati. Ili?

Sve i da se ne dokaže postojanje ovakvog tipa „snajperskog” turizma (da upotrebim najblažu moguću kvalifikaciju), ideja zvuči sasvim moguće. A čim nešto može da ima plauzibilno utemeljenje u stvarnosti, onda se to i dogodio. Da li je to bilo u razmerama kojima se sad operiše, u sadejstvu sa srpskim bezbednosnim snagama (a kako drugačije) ili ne, ili se dogodilo incidentno i u manjem obimu, sasvim je nebitno. Činjenica je da je neko mogao da plati određenu sumu novca, pominju se iznosi i do 100.000 nemačkih maraka, i da za nju kupi sebi pravo da ubija žene, muškarce i decu, pri čemu je pucanje na najmlađe bilo najskuplje u ovom užasavajućem cenovniku. Da li je potrebno išta grozomornije od toga?

Roman *Safari u Sarajevu* bavi se, dakle, „vrućom” temom, jer je tek nedavno zaintrigirala svetske medije i u njima odjeknula, slično kao i Epsteinovi fajlovi (kao da pedofilije i podvođenja maloletnica pre njega nije bilo). Međutim, ona je tek povod da se progovori o nečemu još univerzalnijem, a to je zlo u emanacijama dvadesetog i dvadeset prvog veka, ali možda bi bilo još ispravnije reći – fašističkim emanacijama. Jer povezivanje koje Andrej Nikolaidis čini zapravo dobija puno značenje tek kad se čita u ključu Ekovog

„večnog fašizma”. I to je ono što je zapravo najjezivije u romanu. Pored same činjenice da je safari bio moguć, ko god ga organizovao i sprovodio, jer pokazaće se da ga ima i u Ukrajini, i u Južnom Sudanu te na svim mestima na kojima okolnosti to dozvoljavaju. Dakle, pored te činjenice, najstrašnije u romanu jeste prepoznavanje naratora kao neke vrste saučesnika, odnosno kao nekoga ko svojim svakodnevnim bivstvovanjem u okviru kapitalističkog društvenog poretka na izvestan način ovo podrazumeva i omogućuje, po vrh činjenice da je i sam tokom rata bio snajperista, ali u Armiji BiH. Andrej Nikolaidis, naravno, ne prebacuje krivicu na svet, jer bi je time lišio konkretnosti, ali činjenica je da se nepropitivanjem sveta u kojem živimo i nereagovanjem na njegova zla možemo smatrati saučesnicima. Naposljetku, užasavajuća je stvar da je upravo ovaj svet (najbolji od svih, zar ne?) onaj u kom je moguće organizovati Sarajevo safari, to debelo naplatiti i u tome bestidno uživati. Ono što, na primer, predstavlja kontratežu safariju je pošten zanat prostitutki koje rade kod Zorke i, u odnosu na krvavi hobi italijanskih i drugih snajper turista, svojim bludom ne ugrožavaju nikoga. Svet i njegov kal razlikuju se po tome kako se odnose prema Drugom i drugačijem.

Roman je žanrovski obeležen kao *noir*, međutim još preciznije bi se moglo reći da se radi o *hard-boiled* krimiću gde imamo privatnog detektiva koji se prihvata „nemogućeg” zadatka da reši slučaj koji pred njega postavlja niko drugi nego *femme fatale*. Protagonista, koji je ujedno i narator, što je gotovo žanrovska konvencija, ima sve paradigmatske osobine: alkoholičar, razveden, neuredan, brutalan, ciničan, heteroseksualan, mačo. Dovoljno je da se setimo Filipa Marloua, Sema Spejda ili Majka Hamera. To što je protagonistu zamislio kao tipičnog, olakšalo je Andreju Nikolaidisu da kritički progovori upravo o maskulinitetu/mačizmu koji jeste jedna od četrnaest odlika večnog fašizma. Još neke od njih će dobiti svoje romaneskne oblike kroz lik Andree Masima, bogatog fašiste, sadiste i ubice za kojim se traga – ubice s Jevrejskog groblja koji puca snajperom po Sarajevu i njegovim građankama i građanima.

Moglo bi se reći da postoji određeno uživanje u ovim tipičnim osobinama, u nasilju, čak i svojevršnom sadizmu protagoniste. Ipak, to bi podrazumevalo veoma naivan stav koji bi svodio roman na njegovu potku, na ono što je tek njegov površinski sloj. Istina je, zapravo, mnogo dublja. Protagonista prema svemu tome oseća jednu vrstu dosade, čak i gađenja, ne samo zato što nije sposoban da uživa u njemu, nego zato što prezire čitav ljudski rod i ne veruje ni u šta. On jeste, na izvestan način, replika Miltonovog Sata-ne, junaka koji nije dostojan niti zainteresovan za samu ideju junaštva.

Safari u Sarajevu je zaokružen roman, čime je učinjen još jedan ustupak žanru. Pomisliti da ova zaokruženost ima nekakvu estetsku funkciju – bilo bi naivno. Andrej Nikolaidis je isuviše inteligentan pisac da bi nam dozvolio da se naslađujemo u činjenici relativnog hepiendinga. Ipak, on nas uvlači u tu igru, skoro da mu poverujemo da je moguće zaokružiti stvari, doći do nekakve pravde, uvesti red u unapred već uznemirujuću stvarnost koja korespondira s lakanovskim Stvarnim u kojem su sve želje jednako užasne i ostvarive. To što je dug „naplaćen” nikoga ne može da zadovolji jer će svet nastaviti da postoji: „Nemoguće je poravnati račune; nemoguće je ispraviti – išta.” Uteha koju pru-

ža zaokruženost radnje malograđansko je zadovoljstvo, čime se naravno proziva čitalac kao neko ko saučestvuje, ko veruje, ko na izvestan način podržava status kvo.

Roman je napisan s pojednostavljenom dramaturgijom, bez takozvanih crvenih haringi, čorsokaka i/ili prepreka koje bi ometale protagonistu da dođe do rešenja. To samo govori o tome da je piscu manje bilo stalo do romaneskne strukture, a mnogo više do prostora u kojem bi mogao da esejizira dokle god želi, da „ruži svijet” odnosno da otkriva one istine koje su mu neuporedivo važnije od same radnje i zadovoljenja njenih zakonitosti. Drugim rečima, *Safari u Sarajevu* je ljuštura romana. On je zapravo domaćin onom „virusnom” pisanju koje Nikolaidis nasleđuje od Selina, Bernharda, Basare, onih pisaca kojima se divi. Roman je tek prilika da se jedan nihilistički, cinični, pesimistički, besni *Weltanschauung* iskaže, da se on zapravo stavi pred čitaoca i da se ovaj zatrpa materijalom koji će ga naterati da misli i promišlja stvarnost, odnosno da svoje viđenje stvarnosti suprotstavi ili ispita u odnosu na ono koje narator svojim tekstualnim izobiljem nudi. Toj svrsi služi i humor, kojeg kod Nikolaidisa ima zaista u neograničenim količinama. Čak i kad je najcrniji i najpesimističniji, on ne propušta priliku da vidi moguć ironičan obrt, da ciničnim komentarom zasoli scenu. Ipak, Andrej Nikolaidis je ultimativni moralista. To što on svet vidi crnijim nego mi, ne znači da nije u pravu, zapravo velika je verovatnoća da jeste i da ne postoji način da se ovaj svet preživi bolje nego kroz velike količine alkohola, idealno singl malt viskija.

Roman je podeljen na tri dela koja jasno evociraju osnovnu porodicu s jasnim hrišćanskim konotacijama, odnosno s direktnim asocijacijama na Rekvijem, muzičku misu za mrtve. Narativ tako postaje prolegomena ili, preciznije, libreto za smrt. Jer metak koji je ispalio Andrea Masimo u Anisino dete nije ubio samo bebu, već je ubio i nju i njenog muža, ubio je naposljetku i samog snajperistu i nastavio je da ubija po okolini i vremenu ne zaustavljajući se. Tekst nije metak i ne može da nanese zlo: „Riječi, za razliku od metka, ne znače ništa, svakako ne više od očajničkog cvrkuta vrapca, u januarskom danu kada led okuje sve dokle pogled seže – i iza toga.” Ipak, Andrej Nikolaidis ne gubi veru u njih. On im dodaje značenja, upliće u njih kulturu kao takvu, daje im mitsku auru s jasnom pretpostavkom istine, jer to je ono što on može, ono što književnost kao takva može. I to nije malo. Posebno književnost koju on pokušava da suprotstavi onoj koju je promovisao npr. Gabriele D’Anuncio u svojim delima, naročito u prevođenju svoje poetike u politiku u Rijeci, tokom „Slobodne države Rijeke” početkom dvadesetih godina prošlog veka.

Književnost za koju se zalaže Andrej Nikolaidis može da nas suoči s onim na šta je mislio i Tomaž Šalamun pišući svoju čuvenu pesmu „Zašto sam fašista?” Dajući sebi za pravo da se igramo tuđim životima – neki da pucaju u decu, neki da pucaju u grad, neki da misle da su bolji od drugih – mi postajemo fašisti. Spoznaja do koje protagonista dolazi jeste upravo ta, zaokružujući priču, servirajući osvetu, kako se to kaže, on ne rešava ništa, posebno stoga što je u trenutku kad je do istine došao za Anisu i Malika već sve gotovo. Metak jeste zadovoljio ono što bi bila zemaljska pravda, on jeste svet lišio jednog psihopate, ali nije svet rešio psihopatologije, štaviše. Ipak, ne treba zaboraviti ni klasni momenat Nikolaidisovog romana. Ne samo da su ubice pripadnici višeg sloja, nego su i

oni koji mogu da se osvete isključivo najbogatiji. Osveta je u tom smislu privilegija imućnih. Za siromašne koji su takođe gubili svoje najmilije u Sarajevo safariju odmazda ostaje nedostupna, što predstavlja dodatnu kritiku današnjeg plutokratskog društva koje sebi dozvoljava ljudski safari i Epstinovo ostrvo. Novac se pretvara u apsolutnu moć koja odlučuje o životu i smrti. Hepiending je zabluda, kao što je i kraj sam po sebi zabluda. Stvari se ne završavaju, one se nastavljaju u lošoj beskonačnosti. Sve dok ima ljudske rase na ovoj planeti biće i večnog fašizma, biće onih koji veruju da su superiorniji, da li zbog novca ili porekla ili nečeg trećeg, te da im to daje za pravo da ugnjetavaju druge – bili oni žene, deca, ljudi različite seksualne orijentacije, boje kože, intelektualnih sposobnosti, oblika očiju ili nosa. Roman se završava rečima: „Pismo nisam poslao.” Tekstualno svedočenje o nečemu je nastavljanje zablude, ali i jedino što nam preostaje. Paradoksalno, ali istinito.